

Библиотека као место: повратак музејону

Милена Јокановић
Универзитет у Београду
Филозофски факултет
Одељење за историју уметности
milena.jokanovic@f.bg.ac.rs

Сажетак

Делећи своје порекло – будући да обоје потичу од античког музејона – библиотека и музеј преплићу се у својој суштини. Тежећи окупљању свег знања света, они представљају места учења, размене знања, али и контемплације. Услед развоја технологије и дигиталних простора памћења крајем 20. века, многи аутори у различитим областима друштвено-хуманистичких наука говоре о превазилажењу потребе за реалним местима чувања информација и о потенцијалу непрегледних простора веба, који ће најзад окупити свезнање. Тек студије почетком 21. века, а посебно након кризе изазване пандемијом ковида 19 и препоручене физичке изолације, указују на неопходност постојања места сусрета у заједницама. У овом раду се указује на значај библиотеке као *месџа* – простора који, иако прилагођен потребама друштва у 21. веку, и даље у својој бити представља музејон. Стога се нуде могући одговори на питање зашто, ако се данас информације могу добити у било ком формату и може им се приступити било где, библиотека као реалан простор и даље има значајну друштвену улогу. Како би успостављена хипотеза била потврђена, у раду се ослања на теорију музеологије и доприносе из домена историјских модела колекционирања, као и на релевантна истраживања у области библиотекарства, те на истраживања посвећена значају искуственог, телесног доживљаја у просторима музеја и библиотека. Теоријски оквир је илустрован одабраним савременим примерима из Србије.

Кључне речи: музејон, библиотека као место, свезнање, заједница, простори памћења, хетеротопија, контемплација

Свемир (који неки називају Библиотеком) сасџоји се од неизознашој, можда чак бесконачној броја шештоуаоних талерија, у чијем се средишту налазе простирани бунари за протравање овичени ниским балустрадама. Са свакој шештоуаоника виде се доњи и торњи сирашови, у недоплег.¹

Борхес, „Вавилонска библиотека“

Неутажива потреба човека да разуме свет, те да окупи представнике свих биљних и животињских врста, као и људске творевине на једно место, сакупљајући на тај начин све знање света, својствена је како колекцијама најразличитијих предмета – природнина и артифицијалија – које ће касније прерасти у модерне музеје, тако и збиркама књига, односно библиотекама. Најзад, музеј и библиотека деле и своје порекло, а све до данас преплићу се у својој суштини.

Место музејона

Термин музеј (грч. μουσεῖον, mouseion) у старогрчком језику односи се на простор посвећен музама, кћерима богиње сећања Мнемозине и врховног бога Зевса. Ипак, повезивање музеја са систематским сакупљањем и проучавањем материјала вероватно почиње са Аристотеловим путовањима на острво Лезбос половином 340. године пре нове ере, када је

¹ Horhe Luis Borhes, „Vavilonska biblioteka“, у *Мађарије* (Београд: Paideia, 2006), 47.

он, са својим учеником Теофрастом, почео да сакупља, сврстава и изучава ботаничке примерке.² Након сакупљања грађе, Аристотел је истраживања настављао са својим ученицима у Лицеуму, заједници научника и ученика организованој са намером да се у њој систематично изучавају биологија, историја и други предмети. Основавши Лицеум из потребе да своје енциклопедијско знање и филозофске ставове пренесе млађима, Аристотел је држао како редовне часове филозофије ђацима, тако и јавне часове заинтересованој публици у перипатетичкој школи³, односно током шетњи⁴ и на вртном трему.⁵ Његова библиотека је била прва у античкој Грчкој у којој су се систематски попуњавале и уређивале књижне збирке које су биле доступне читаоцима, те је као таква несумњиво утицала на даљи развој библиотечке делатности.⁶ У склопу Лицеума постојао је и музејон, који се, како Џефри Абт (Jeffrey Abt) објашњава, тумачи као место где су научници живели, и као центар у којем су они обављали сва своја истраживања. Сматра се да Александријски музејон, једна од најславнијих институција класичне антике, потиче управо од идеје Аристотеловог музејона. Наиме, када је Птоломеј I Сотер 331. године пре нове ере почео да гради Александрију, тежио је да по слави постане наследник Александра Великог, а та тежња подразумевала је и оснивање институције сличне Лицеуму Александровог чувеног учитеља Аристотела. Замишљао Птоломеја I реализована је у време владавине његовог сина.⁷ „У раду музејона учествовали су највећи умови античког света, делатности уређивања и каталогизације које су тамо установљене промениле су природу западњачког образовања, а збирке – библиотеке за које се каже да су бројале више од пола милиона врхунских радова – чиниле су основу за велики део класичне литературе која је надживела пропаст грчке цивилизације“, сумира Абт.⁸ Музеолог Иво Мароевић ће објаснити да: „Александријски музеј стога сабира књиге (у оном облику у којем су се тада појављивале), минерале и природне реткости, има ботанички и зоолошки врт, стимулише читање и друштвени живот, усмерен је према изучавању књижевности, повести, астрономији, а не познаје уметничке збирке.“⁹ Оно што је важно нагласити јесте да је ово био истраживачки центар, место промишљања света, проучавања, сусрета и учења. Са друге стране, ова колекција је као и многе касније збирке списа, куриозитета, уметнина и најразличитијих творевина природе служила и као простор у којем је ум подстакнут да открива односе и везе између елемената у збирци, а тело да прати ово ментално луталаштво крећући се све даље и даље кроз одаје. Алберто Мангел (Alberto Manguel) ће на основу истраживања Лучана Канфоре (Luciano Canfora), а пишући о Александријској библиотеци, потцртати:

„[...] сама библиотека мора да се састојала од веома дугачке и високе сале или пролаза у *Museion*-у. Дуж њених зидова налазиле су се бесконачне *bibliothekai*, што је израз који се првобитно односио не на просторију, већ на полицу или нишу у којој

² Džefri Abt, „Poreklo muzeja“, u *Vodič kroz muzejske studije*, prevela Šeron Mekdonald (Beograd: Clio, 2014), 171–200.

³ Бранка Драгосавац, „Библиотеке хеленистичког света“, у *Библиотека кроз време. Прилози ојшћој историји библиотеке до 16. века*, приредила Гордана Стокић Симончић (Панчево: Градска библиотека; Београд: Филолошки факултет, 2017), 41.

⁴ За даљи рад важно је нагласити аспект шетње, односно кретања, и неодвојивости телесне активности од истраживања, учења и контемплације. Концепт шетње или луталаштва приликом истраживања, али и лутања ради откривања сегментата колекције, препознат је у историји колекционарске праксе као веома значајан и посебно својствен кабинетима чудеса. Детаљније видети: Милена Јокановић, *Кабинетни чудеса у свету уметности* (Београд: Филозофски факултет Универзитета у Београду, 2021).

⁵ Гордана Стокић Симончић, Бојана Требињац и Драгана Сабовљев, „Основне карактеристике развоја књижне културе у античкој Грчкој“, у *Библиотека кроз време. Прилози ојшћој историји библиотеке до 16. века*, приредила Гордана Стокић Симончић (Панчево: Градска библиотека; Београд: Филолошки факултет, 2017), 25.

⁶ Исто, 36.

⁷ Lajonel Kason, *Biblioteke starog sveta* (Beograd: Clio, 2004), 38.

⁸ Abt, „Poreklo muzeja“, 171–200.

⁹ Ivo Maroević, *Uvod u muzeologiju* (Zagreb: Zavod za informacijske studije, 1993), 18.

су били похрањени свици. Изнад полица стајао је натпис: ‘Место које садржи лек за душу’. Са друге стране зидова *bibliothekai* налазио се изванредан број просторија које су истраживачима вероватно служила као просторије за боравак или састајање.¹⁰

Управо овакав опис библиотеке, која је саставни део музејона у којем се учењаци окупљају, размењују идеје, бораве, али и самостално „лече душу“, односно контемплирају, омогућава да се о њој размишља као о значајном просторном домену. Јасне категорије за распоред предмета и списа које су одговарале односу према знању доба у којем настају, најзад, указују да је учење, односно сазнавање, било блиско повезано са кретањем, физичким лутањем кроз колекцију у којој односи између предмета наводе на радозналост и потребу за откривањем.¹¹ Стога су ментално и физичко луталаштво музејону својствени и међусобно нераздвојиви појмови.

Пишући управо о неопходности повратка појму библиотеке као места инспирације или, пак, сусрета, Сем Дема (Sam Demas) враћа се идеји музејона као модела кроз који је данас значајно сагледати потенцијале библиотеке: „До недавно је овај древни идеал библиотека као екуменских центара уметности, културе, истраживања и учења био сачуван само понегде у великим, самосталним националним библиотекама и приватним истраживачким библиотекама света [...] насупрот томе, библиотеке су постале суве, техничке и изоловане сенке свог легендарног родоначелника.“¹²

Место у реалном или дигиталном простору

Са развојем технологије и потенцијалом коначног окупљања свег знања света у једном, али овога пута дигиталном простору,¹³ додатно је наглашен отклон од идеје библиотеке као места реалног, физичког сусрета, места контемплације и размене. И док је сан о окупљању свезнања и даље недостижан чак и у непрегледним ширинама дигиталног окружења, ни идеја да ће корисницима бити довољно да сами иза затворених врата и екрана персоналних рачунара лутају искључиво ментално, без потребе за библиотеком као местом и средиштем заједнице, не показује се као остварива.¹⁴ „Док је интернет тежио да изолује људе, библиотека је, као физичко место, учинила управо супротно. Унутар институције, као оснажен, динамичан ресурс за учење, библиотека може поново постати центар за успостављање интелектуалне заједнице“, сматра Џефри Фриман (Geoffrey T. Freeman).¹⁵ Заиста, последњих деценија све чешће је постављано питање: ако се данас информације могу добити у било ком формату и може им се приступити било где, зашто онда библиотека, као физичко место, игра тако важну улогу у обнови и унапређењу интелектуалног живота институције? Зашто су управо библиотеке и даље у архитектонском смислу централна места студентског кампуса, односно објекти у самом средишту насељеног места?

¹⁰ Alberto Mangel, *Biblioteca noću*, (Beograd: Geopoetika, 2008), 34.

¹¹ Детаљније о односима, распореду и категоријама предмета у колекцији и поимању знања кроз време видети: Elien Hooper-Greenhill, *Museums and Shapping of Knowledge* (London and New York: Routledge, 1992); Samuel von Quiccheberg, *Inscriptiones vel Tituli Theatri Amplissimi Completentis (...)* (Munich: Adam Berg, 1565)

¹² Sam Demas, “From the Ashes of Alexandria: What’s Happening in the College Library?”, in *Library as Place: Rethinking Roles, Rethinking Space* (Washington, D.C: Council on Library and Information Resources, 2005), 25–41.

¹³ Видети више: Milena Jokanović, “Is there a potential of reaching (omni) knowledge in the digital space? A brief history of knowledge perception”, u *Digitalni horizonti kulture, umetnosti i medija*, Milena Dragičević Šešić i Tatjana Nikolić eds. (Beograd: Institut za pozorište, film, radio i televiziju; FDU; Clio, 2021), 323–345.

¹⁴ Видети више: Milena B. Jokanović, “Space Crisis: Encounter in the Museum Building or Online?”, *INSAM Journal of Contemporary Music, Art and Technology* 9 (2022), 74–87.

¹⁵ Geoffrey T. Freeman, “The Library as Place: Changes in Learning Patterns, Collections, Technology, and Use”, in *Library as Place: Rethinking Roles, Rethinking Space* (Washington, D.C: Council on Library and Information Resources, 2005), 3.

Идеја о библиотеци искључиво као о извору информација била је посебно наглашена током експанзије нових информационих технологија у последњој деценији 20. века. У времену када су многи теоретичари писали о крају историје, те крају музеја и других институција јавне меморије,¹⁶ библиотека је такође сматрана превазиђеним местом на које ускоро неће бити потребно одлазити, јер ће се све информације проналазити на вебу; сматрана „маузолејем књига“ у којем ће папирна издања полако пропадати. Ипак, већ наредна деценија доноси нове теоријске увиде према којима је улога библиотеке далеко шира, те се наглашава теза о *библиошеци као месту*.¹⁷ Надаље, након пандемије изазване вирусом ковид 19 претходних година, када су готово сва места сусрета била затворена услед препоручене физичке изолације (што је проузроковало неретке личне, па и шире друштвене кризе и изазове), теоретичари посебно увиђају значај музеја и библиотека као места значајних за контемплацију, сусрет и личну добробит (*wellbeing*). Пракса такође показује да је у библиотекама и музејима све више програма намењених различитим циљним групама, а ради пружања подршке менталном здрављу, омогућавања сусрета и конструктивне размене, неговања позитивних емоција у простору чувања збирке.

Место за заједницу

Значајна савремена истраживања посвећена улози институција јавне меморије у друштву указују да је присуство и коришћење јавних библиотека и музеја повезано са вишеструким димензијама друштвеног благостања – посебно са здрављем заједнице, ефективношћу образовног система, институционалним повезивањем и могућностима за конзумацију културних садржаја. Докази за ове односе посматрани су како квантитативно, тако и квалитативно, кроз студије случаја које су потврдиле да су и библиотеке и музеји активно ангажовани у подршци образовању и јавном здрављу у својим заједницама на све разноврсније и иновативније начине. „Подразумевајући да је најдубљи смисао библиотека – напредак заједница, а поштујући напор савремене библиотечке заједнице да постане активна снага развоја друштва, овде истичемо друштвене потребе и друштвено прокламоване вредности као суштински важан елемент коришћења библиотека“, назначила је и Гордана Стокић Симончић у самом уводу зборника прилога општој историји библиотека.¹⁸ Допринос библиотека и музеја друштвеном благостању у великој мери зависи од локалног контекста – врсте заједнице којој служе (урбана, приградска или рурална), типа и величине њихове институције и потреба локалног становништва.¹⁹ Односи у друштву свакако јесу предуслов за развој библиотека, док начин образовања и врсте знања и квалификација директно утичу на њихов развој.²⁰

Програми које ове институције пружају, колекције које чувају и интеракције које се дешавају (намерно и случајно) у њиховим просторима и кроз њихове мреже заједнице веома су значајни у ширем друштвеном контексту. Садржаји које библиотеке пружају различитим

¹⁶ Видети више: Hans Belting, *Kraj povjesti umjetnosti* (Zagreb: Muzej suvremene umjetnosti, 2010); Theodor W. Adorno, “Valeri Proust Museum”, in *Prisms*, (MIT press edition, 1981); Tomislav Šola, *Eternity does not live here any more: a glossary of museum sins* (Zagreb, 2012)

¹⁷ Идеју библиотеке као места – „library as a place“ почетком двехиљадитих посебно истичу аутори: Емили Раншин, Харолд Шил, Скот Бенет, Шон Тонер, Барбара Фистер, као и помињани Сем Дема. Видети: Emily Ransheer, 2002. “The Library as Place: Changing Perspectives”, *Library Administration and Management* 16, 4 (2002): 203–207; Harold Shill and Shawn Tonner, “Does the Building Still Matter? Usage Patterns in New, Expanded, and Renovated Libraries, 1995–2002”, *College and Research Libraries* 65 2 (2004): 123–151; Scott Bennett, “Righting the Balance”, in *Library as Place: Rethinking Roles, Rethinking Space*, (Washington, D.C: Council on Library and Information Resources, 2005), 10–25.

¹⁸ Гордана Стокић Симончић, „Увод или чему нас учи историја библиотека“, у *Библиотека кроз време. Прилози ојшћој историји библиотека до 16. века*, приредила Гордана Стокић Симончић (Панчево; Београд: Градска библиотека Панчево, 2017), 9.

¹⁹ Institute of Museum and Library Services, “Understanding the social wellbeing impacts of the nation’s libraries and museums, 2021 Report”, preuzeto 15. 9. 2023, <https://www.ims.gov/sites/default/files/2021-10/svi-report.pdf>.

²⁰ Стокић Симончић, Нав. дело, 8.

стратегијама допиру до најмлађих посетилаца. Њима су намењене едукативне и креативне радионице инспирисане књижевним наративима, али и простор за читање, учење и психолошку подршку. Да се осврнемо само на скорашњи локални пример, након трагичних убистава у Основној школи „Владислав Рибникар“ у Београду и у селима Дубона и Мало Орашје код Младеновца, дечји огранак Библиотеке града Београда посветио је више програма интерактивног читања и разговора са децом предшколског и основношколског узраста теми њихове усамљености и несигурности, као и последицама ових осећања, а кроз релевантну литературу.²¹ Такође, библиотеке у мањим местима представљају својеврсне културне и друштвене центре, најчешће смештене у самом центру насеља, а неретко су оне и једине културне установе. У њима се организују различите активности намењене локалној заједници, од дечјих креативних и читалачких радионица, преко предавања, до програма за треће доба.

Са друге стране, значајан је податак да студенти радо проводе време у библиотекама. Стога библиотека има значајну друштвену улогу као место где се студенти окупљају на начин на који то можда не могу у студентском дому, учионици или на некој другој локацији. Они објашњавају да боравак у библиотеци чини да „се осећају већим него што јесу“, да им ствара жељу да буду део богате традиције учења и да их инспирише. Многи је препознају као контемплативну оазу, а традиционалну читаоницу као омиљен део библиотеке, односно као „велики, засвођени простор, чији су зидови обложени књигама које можда никада неће дохватити са полица.“²² Најзад, у време преплављености медијским садржајима, када су визуелна и дословна бука доминантне, важно је препознати библиотеку као место за контемплацију у друштвено прихватљивим околностима: „Једна од моћних атракција библиотека је јединствено задовољство да се буде сам, на тихом месту, док се истовремено налази на јавном месту повезаном са знањем. Студенти јасно цене чињеницу да је друштвено прихватљиво бити сам у библиотеци. Интеракција са другима је могућа, али опциона.“²³

Библиотека као „друго место“

За један од перформанса којима је отворен прошлогодишњи, 59. Октобарски салон уметница, Сања Анђелковић осмислила је за простор читаонице Универзитетске библиотеке у Београду. Само дело под називом „Погледај горе! Ја нисам крошња, ја сам гласник“, иако настало за одређену локацију, не имплицира нужно неопходност да се оно изводи у библиотеци. Ипак, место какво су студенти током горе раније помињаног истраживања препознали као „традиционалну читаоницу библиотеке“, у којој је публика Салона седела за столовима са упаљеним зеленим библиотечким лампама, оставило је посебно снажан утисак. Након перформанса већина интервјуисаних посетилаца освртала се на заводљивост простора, а ефектност извођења уско повезивала са ауратичношћу²⁴ самог места догађаја. Утисци попут „атмосфера на овом месту је стварно чаробна“, или „седећи у простору читаонице уз оне нове осетила сам се као да сам у некој другој димензији“²⁵ одговарају тези о театру, а затим и музеју и библиотеци као својеврсним просторима фикције, паралелним световима, односно хетеротопијама.

²¹ Дечје одељење Библиотеке града Београда, преузето 25. 5. 2023, <https://bgb.rs/sr/biblioteke/decje-odeljenje/>.

²² Freeman, Nav. delo, 6.

²³ Demas, Nav. delo, 29.

²⁴ О појму ауре и ауратичности видети више: Валтер Бењамин, „Уметничко дело у веку своје техничке репродукције“, у *Есеји* (Београд: Нолит, 1974), 114–149.

²⁵ Интервју са посетиоцима Октобарског салона вођен 20. 10. 2022.

Размишљајући даље о утицају простора библиотеке на посетиоца, односно корисника, осврнућемо се на Фукоову идеју хетеротопије.²⁶ Како овај аутор наводи, постоје утопије – места без стварне локације која представљају само друштво у савршеном облику или друштво окренуто наглавачке, али, у сваком случају, ове утопије су суштински нереални простори. Фуко такође препознаје стварна места, она се формирају у оснивању друштва, као својеврсна „друга места“, врсту изведене утопије која симултано садржи сва друга реална места која постоје у култури. Иако је могуће назначити њихову локацију у стварности, Фуко ова контраместа, места ван свих места, назива хетеротопијама. Пишући о библиотекама и музејима као својеврсним хетеротопијама, он истиче да се у оваквим просторима препознаје „[...] идеја да се све акумулира, да се успостави нека врста општег архива, воља да се на једном месту затворе сва времена, све епохе, сви облици, сви укуси, идеја да се конституише место свих времена које је само изван времена и неприступачно његовом пустошењу, пројекат организовања на овај начин својеврсне вечите и неодређене акумулације времена на непокретном месту [...]“.²⁷ Штавише, аутор сматра да су ова места веома интензивна и трансформативна, као и да се мора прећи одређена граница од стварних места до овог „другог места“. „[...] Да би неко ушао мора имати одређену дозволу и правити одређене гестове“, мора ући у својеврсни простор фикције. Иако је простор фикције уско повезив управо са новим медијима и дигиталним окружењем, у овом контексту подразумева и телесни доживљај, неопходност потпуног урањања у друго место, како ментално, тако и физички. На ово указује и теорија перформативне музеологије, која се једнако као на музеје и места сећања односи и на просторе библиотека. Пишући о нераскидивости везе између библиотеке, архива и музеја као установа јавне меморије, и Томислав Шола наглашава: „Дакле, баштинске институције нису ту да прикупе, сачувају и представе материјалну супстанцу неког идентитета, него да послуже као охрабрење културног и сваког другог стваралаштва у реалном времену и са стварним људима [...] Одатле културна акција добива иначицу или бар јасније усредоточење на колективно искуство у баштинској акцији. Баштина стварно постоји ако је у неком облику практикувана – ако представља начин живота и размишљања“,²⁸ а могло би се додати и: место размишљања, односно контемплације.

Најзад, упркос дигиталној трансформацији којој сведочимо, простори библиотека једнако су посећени као и њени онлајн портали. Библиотеке остају цењена места заједнице, учења и подучавања. Људи и даље долазе у библиотеке из низа разлога: оне нуде сигурност, удобност и тишину; нису оптерећене рекламним садржајима; представљају место за учење/конзумацију културног садржаја са другим људима; нуде могућности за истраживање, али и рекреацију; посетиоци доласком могу себи приуштити могућност избора (шта ће читати или на који начин проводити време у библиотеци) и омогућена им је случајност, односно спонтаност. Наведени разлози међусобно се не искључују и неретко се преклапају, а ове институције постају веома партиципативне одговарајући на потребе корисника.²⁹ Пишући о улози библиотеке у 21. веку, Питер Брофи (Peter Brophy) истакао је значај развоја информационалних технологија за функционисање свих типова библиотека, биле оне школске, универзитетске, националне, јавне или библиотеке на радним местима. „Парадигматично виђење будућности јесте да ће највероватније већина библиотека у догледној будућности [...] заснивати своје услуге на мешавини физичких објеката (књиге, штампана периодика, видео траке и сл.) и електронских ‘ствари’ (веб странице, информационе услуге на даљину и тако даље)“, нагласиће овај аутор пишући

²⁶ Michel Foucault, “Of Other Spaces, Heterotopias”, translated from *Architecture, Mouvement, Continuité* no. 5 (1984): 46–49, preuzeto 4. 4. 2022, <https://foucault.info/documents/heterotopia/foucault.heterotopia.en/>.

²⁷ Ibid.

²⁸ Tomislav Šola, „Ustanove javne memorije i njihova priroda“, *Читалиште* 22 (2013): 2–7, 3.

²⁹ Ivana Jovanović Arsić, *Planeta čitalac. Priručnik o razvoju publike u bibliotekama* (Pančevo; Beograd: Gradska biblioteka; Udruženje Kulturis, 2014).

о концепту хибридне библиотеке.³⁰ Ипак, на самом крају своје студије и Брофи ће се вратити значају *библиотеке као мести*, управо овако називајући поглавље.³¹ „Услед одушевљења сајбер простором лако се губи из вида чињеница да физичка места и даље остају важна и да у њима људи живе своје животе [...] Вредност библиотеке, као места и симбола нечег много већег од оног на шта указује улога информационог посредника, очитује се свуда.“³² Најзад, простори библиотека данас су веома савремено опремљени рачунарском опремом и добрим претраживачима информација, и као такви одговарају савременој перцепцији навикнутој на трансмедиијалност.³³ Млађе генерације дигиталних урођеника, које неретко симултано обављају више активности и уживају у различитим стимулансима, у библиотеци могу радити више ствари паралелно, подржавајући процес учења. У прилог томе да је библиотека потребна као место (сусрета) говоре, најзад, и савремене библиотеке без књига.

Конечно, у бити идеје музејона стоји простор. Пола Финленд (Paula Finlend), објашњавајући термин *musaeum* као епистемолошку структуру која обухвата различите идеје, представе и институције, исту доводи у везу са речима које су је означавале, а то су „[...] интелектуалне и филозофске категорије, попут речи *bibliotheca*, *thesaurus* или *pandechion* [свеобухватајуће]“, „визуелни конструкти као што су *cornucopia* [рог изобиља] и *gazophylacium* [тезор, ризница палате или храма]“ и посебно наглашава управо „просторне домене попут *studio*, *casino*, *cabinet/gabinetto*, *galleria*, *teatro*“.³⁴ Већ дуго раздвојени, свако у ниши своје дисциплине, библиотеке и различити музеји, чини се, поново почињу да се сусрећу и враћају свом заједничком наслеђу, стремићи ка својеврсном музејону данашњице који ће одговорити на потребе нових корисника и (п)остати значајно *место* у друштву.

„Тврдим да Библиотеци нема краја. Идеалисти сматрају да су шестоугаоне сале неопходан облик апсолутног простора, или макар нашег поимања простора [...] Биће довољно да поновим класичну одредбу: Библиотека је лопта којој је истинско средиште било који шестоугаоник, а обим недомашан.“³⁵

Ослањајући се на заједничко порекло библиотеке и музеја, у овом раду преиспитана је идеја библиотеке као места у физичком простору. Упркос све израженијој употреби дигиталних носилаца информација и виртуелних простора доступних сваком кориснику посредством личног рачунара, показано је да се улога коју има стварни простор библиотеке ипак не може занемарити. Наиме, све израженије потребе за реалним сусретима, превазилажењем усамљености и вођењем рачуна о менталном здрављу у савременом друштву могу се бар делом задовољити управо у библиотеци и музеју као *групом мести*, у којем су својеврсни *улазак у фикцију* и телесни доживљај неодвојиви од менталне контемплације. Тако се препознаје изузетан потенцијал поновног спајања библиотеке и музеја у јединствен простор, *ситурно место* савременог друштва у којем су добродошли ритуали лутања кроз окружење, интеракције са колекцијом и истовременог сазнања и препуштања уметности и креативности.

³⁰ Piter Brofi, *Biblioteka u 21. veku* (Beograd: Clio, 2005), 96.

³¹ Isto, 239.

³² Isto, 240.

³³ Детаљније о трансмедиијалности видети: Henry Jenkins, *Convergence Culture: Where Old and New Media Collide*. (New York; London: New York University Press, 2006); Aleksandra Milovanović, *Ka novim medijima. Transmedijalni narativi između filma i televizije* (Beograd: Fakultet dramskih umetnosti; Filmski centar Srbije, 2019).

³⁴ Paula Finlend, "The Museum: Its Classical Etymology and Renaissance Genealogy", in *Grasping the World* (London: Ashgate Pub Ltd, 2004).

³⁵ Borhes, Nav. delo, 48.

Литература и извори:

1. Abt, Džefri. „Poreklo muzeja“. U *Vodič kroz muzejske studije*, p. Šeron Mekdonald, 171–200. Beograd: Clio, 2014.
2. Adorno, Theodor W. „Valeri Proust Museum“. In *Prisms*. MIT press edition, 1981.
3. Belting, Hans. *Kraj povjesti umjetnosti*. Zagreb: Muzej suvremene umjetnosti, 2010.
4. Benjamin, Valter. „Umetničko delo u veku svoje tehničke reprodukcije“. U *Eseji*, 114–149. Beograd: Nolit, 1974.
5. *Biblioteka kroz vreme. Prilozi opštoj istoriji biblioteka do 16. veka*. Priredila Gordana Stokić Simončić. Pančevo; Beograd: Gradska biblioteka Pančevo, 2017.
6. Borhes, Horhe Luis. „Vavilonska biblioteka“. U *Maštarije*. Beograd: Paideia, 2006.
7. Brofi, Piter. *Biblioteka u 21. veku*. Beograd: Clio, 2005.
8. Dečje odeljenje Biblioteke grada Beograda. Preuzeto 25. 5. 2023. <https://bgb.rs/sr/biblioteke/decje-odeljenje/>.
9. Demas, Sam, Scott Bennett, Geoffrey Freeman et. Al. *Library as Place: Rethinking Roles, Rethinking Space*. Washington, D.C: Council on Library and Information Resources, 2005.
10. Finlend, Paula. „The Museum: Its Classical Etymology and Renaissance Genealogy“. In *Grasping the World*. London: Ashgate Pub Ltd, 2004.
11. Foucault, Michel. „Of Other Spaces, Heterotopias“. *Architecture, Mouvement, Continuité* no. 5 (1984): 46–49. Preuzeto 4. 4. 2022. <https://foucault.info/documents/heterotopia/foucault.heterotopia.en/>.
12. Hooper-Greenhill, Elien. *Museums and Shapping of Knowledge*. London; New York: Routledge, 1992.
13. Institute of Museum and Library Services. *Understanding the social wellbeing impacts of the nation's libraries and museums 2021 Report*. Preuzeto 26. 7. 2023. <https://www.ims.gov/sites/default/files/2021-10/svi-report.pdf>.
14. Jovanović Arsić, Ivana. *Planeta čitalac. Priručnik o razvoju publike u bibliotekama*. Pančevo; Beograd: Gradska biblioteka; Udruženje Kulturis, 2014.
15. Jenkins, Henry. *Convergence Culture: Where Old and New Media Collide*. New York; London: New York University Press, 2006.
16. Jokanović, Milena. *Kabineti čudesa u svetu umetnosti*. Beograd: Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu, 2021.
17. Jokanović, Milena. „Is there a potential of reaching (omni) knowledge in the digital space? A brief history of knowledge perception“. U *Digitalni horizonti kulture, umetnosti i medija*. Ur. Milena Dragičević Šešić i Tatjana Nikolić, 323–345. Beograd: Institut za pozorište, film, radio i televiziju; FDU; Clio, 2021.
18. Jokanović, Milena B. „Space Crisis: Encounter in the Museum Building or Online?“. *INSAM Journal of Contemporary Music, Art and Technology* 9 (2022): 74–87.
19. Kason, Lajonel. *Biblioteke starog sveta*. Beograd: Clio, 2004.
20. Maroević, Ivo. *Uvod u muzeologiju*. Zagreb: Zavod za informacijske studije, 1993.
21. Mangel, Alberto. *Biblioteka noću*. Beograd: Geopoetika, 2008.
22. Milovanović, Aleksandra. *Ka novim medijima. Transmedijalni narativi između filma i televizije*. Beograd: Fakultet dramskih umetnosti; Filmski centar Srbije, 2019.
23. Ransheen, Emily. „The Library as Place: Changing Perspectives“. *Library Administration and Management* 16, 4 (2002): 203–207.
24. Shill, Harold B and Shawn Tonner. „Does the Building Still Matter? Usage Patterns in New, Expanded, and Renovated Libraries, 1995–2002.“. *College and Research Libraries* 65, 2 (2004): 123–151.
25. Šola, Tomislav. „Ustanove javne memorije i njihova priroda“. *Čitalište* 22 (2013): 2–7.
26. Šola, Tomislav. *Eternity does not live here any more: a glossary of museum sins*. Zagreb, 2012.
27. Qiccheberg, Samuel von. *Inscriptiones vel Tituli Theatri Amplissimi Completentis (...)*. Munich: Adam Berg, 1565.

Library as a Place: A Return to the Museion

Summary

Sharing their origins, i.e., coming from the ancient Museion, library and museum are intertwined in their essence. These spaces, which strive to gather all the knowledge of the world in one place, represent places of learning, and exchange of knowledge, but also of contemplation. Due to the development of technology and digital spaces of memory at the end of the twentieth century, many authors in various fields of humanities and social sciences wrote about overcoming the need for physical places to store information and the potential of the vast spaces of the Web that will finally gather all the knowledge of the world at one spot. However, studies at the beginning of the 21st century, especially those conducted after the crisis caused by the COVID-19 pandemic and the suggested physical isolation, point to the necessity of meeting places in communities. In this paper, the importance of a library as a place is pointed out – a space that, although adapted to the needs of society in the 21st century, still essentially represents a Museion. Therefore, in the first part of the paper, the origin of the term and the idea of Museion is explained, while the second segment discusses the dialectics between the potentials of digital spaces for the preservation of information and the values of physical spaces of a library. The next part of the paper stresses the importance of a library as a participative place for the community, while the following one turns to the idea of these places as particular heterotopias, spaces for contemplation and creative incubators.

Keywords: *Museion*, library as a place, omni knowledge, community, spaces of memory, heterotopia, contemplation.

Примљено: 28. августа 2023.

Исправке рукописа: 24. октобра 2023.

Прихваћено за објављивање: 27. октобра 2023.